

OP ZOEK NAAR DE VERLOREN TIJD
SODOM EN GOMORRA

A LA RECHERCHE DU TEMPS PERDU
OP ZOEK NAAR DE VERLOREN TIJD

1913

Du côté de chez Swann

De kant van Swann

1918

A l'ombre des jeunes filles en fleurs

In de schaduw van meisjes in bloei

1920-1921

Le côté de Guermantes

De kant van Guermantes

1921-1922

Sodome et Gomorrhe

Sodom en Gomorra

1923

La prisonnière

De gevangene

1925

La fugitive

De voortvluchtige

1927

Le temps retrouvé

De tijd hervonden

Marcel Proust OP ZOEK
NAAR DE VERLOREN TIJD

Sodom en Gomorra

Vertaald door Thérèse Cornips

2018
DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Deze vertaling kwam tot stand mede dankzij een bijdrage van het
Amsterdams Fonds voor de Kunst en het Prins Bernhard Fonds.

Copyright © 1954 Editions Gallimard, Parijs

Copyright Nederlandse vertaling © 1985 en 1988 Stichting

Thérèse Cornips

Sodom en Gomorra 1

Eerste druk 1985

Zevende druk 2018

Sodom en Gomorra 11

Eerste druk 1988

Zesde druk 2018

Oorspronkelijke titel *A la recherche du temps perdu. Sodom et Gomorrhe*

Oorspronkelijke uitgever Editions Gallimard, Parijs (eerste uitgave
1921)

Omslagontwerp Leo Nickolls

Uitvoering omslag bij Barbara

Vormgeving binnenwerk Perfect Service, Schoonhoven

Druk Bariet Ten Brink, Meppel

ISBN 978 94 031 2400 1

NUR 302

debezigebij.nl

Sodom en Gomorra

I

Eerste verschijnen van de man-vrouw, nazaat van wie onder de bewoners van Sodom door het hemelvuur werden gespaard.

La femme aura Gomorrhé
et l'homme aura Sodome.

ALFRED DE VIGNY

Men weet dat ik, alvorens op die dag (de dag dat de soiree van de Princesse de Guermantes plaatsvond) de hertog en hertogin het bezoek te gaan brengen waarover ik in het voorgaande heb verteld, op de loer had gestaan voor hun thuiskomst en gedurende mijn wacht een ontdekking had gedaan, in het bijzonder M. de Charlus betreffend, maar op zichzelf zo belangrijk, dat ik het verslag ervan tot dusver, tot ik het hier de gewenste plaats en ruimte kon geven, heb uitgesteld. Ik had afgezien, als gezegd, van mijn schitterende, zo gerieflijk boven in het huis ingerichte kijktoren vanwaar je de geaccidenteerde glooiingen overziet die oplopen naar het Bréquigny-hôtel en die vrolijk naar Italiaanse trant worden opgeluisterd door de roze campanile van het koetshuis toebehorend aan de Marquis de Frécourt. Het had mij, toen ik bedacht dat de hertog en hertogin ieder ogenblik konden thuiskomen, praktischer geleken me op de trap te posteren. Het speet me enigszins van mijn verblijf in de hoogte. Maar op dat uur, het uur vlak na het middageten, miste ik niet zoveel, want ik zou er, anders dan in de ochtend, de minuscule figuren die de lakeien van het Bréquigny-hôtel op die afstand werden, niet de trage klim zien maken, een plumeau in de hand, tegen de steile helling tussen de grote transparante glimmerbladen die zich zo fraai aftekenden op de rode berguitlopers. Bij ontstentenis van het bespiegelend schouwen van de geoloog, had ik althans dat van de botanicus en keek door de luiken van het trappenhuis naar het boompje van de hertogin en naar de kostbare plant, uitgesteld op de binnenplaats met die zachte drang waarmee men huw-

bare jongelui onder de mensen brengt, en ik vroeg me af of het onwaarschijnlijke insect bij providentieel toeval de zich eenzaam aanbiedende stamper zou komen opzoeken. Uit nieuwsgierigheid gaandeweg driester geworden, daalde ik af naar het, eveneens openstaande, venster op de begane grond, waar de luiken maar half dicht waren. Ik kon duidelijk, zich opmakend om te vertrekken, Jupien horen, voor wie ik onzichtbaar was achter mijn blinden, waar ik doodstil bleef staan totdat ik plotseling opzij moest springen uit angst te worden gezien door M. de Charlus, die, op weg naar Mme de Villeparisis, langzaam de binnenplaats overstak, verouderd door het volle daglicht, een grijzende man met een beginnend buikje. Een ongesteldheid van Mme de Villeparisis (het gevolg van de ziekte van de Marquis de Fierbois, met wie hij persoonlijk op voet van oorlog verkeerde) was de oorzaak dat M. de Charlus, misschien voor het eerst in zijn bestaan, op dit uur een bezoek aflegde. Want met die eigenaardigheid van de Guermantes om, in plaats van zich ernaar te voegen, het mondaine leven te wijzigen al naar hun persoonlijke gewoonten (die, dachten ze, niet mondain waren en dus de moeite waard om daarvoor die bijzaak, mondaniteit, te veronachtzamen – zo had Mme de Marsantes geen jour, maar ontving ze haar vriendinnen iedere ochtend, van tien tot twaalf –), ging de baron, deze uren bestedend aan lezen, aan speuren naar oude bibelots en dergelijke, alleen in de namiddag op bezoek tussen vier en zes. Om zes uur ging hij naar de Jockey Club of maakte een ritje naar het Bois. Even later week ik opnieuw achteruit om niet door Jupien te worden gezien; het was bijna zijn tijd om naar kantoor te gaan, vanwaar hij pas weer voor het avondeten zou terugkeren, en niet eens altijd nu zijn nichtje sinds een week met haar leermeisjes de stad uit was om bij een klant thuis een japon af te maken. Vervolgens, beseffend dat niemand mij kon zien, besloot ik me nergens meer aan te storen, om niet, mocht zich het wonder voordoen, de vrijwel ondenkbare (gezien de te overwinnen obstakels, afstanden, tegenslagen en gevaren) komst te missen

van het insect dat van zo ver als boodschapper was uitgezonden naar de sinds tijden in haar wachten volhardende maagd. Ik wist dat dit wachten niet passiever was dan bij de mannelijke bloem, waarvan de meeldraden spontaan waren gedraaid om gemakkelijker door het insect te worden opgevangen; zo zou ook de vrouwtjesbloem die hier stond haar 'stijl', als het insect kwam, koket ombuigen, en hem, om hem beter bij zich te laten binnendringen, haast onmerkbaar, als een hypocriet maar vurig jong meisje, halverwege tegemoetkomen. De wetten van de plantenwereld worden zelf weer door steeds hogere wetten bestuurd. Dat het bezoek van een insect, dat wil zeggen het aanvoeren van teelzaad van een andere bloem, meestal nodig is om een bloem te bevruchten, komt doordat autogamie, de bevruchting van de bloem door zichzelf, zoals herhaalde huwelijken binnen één geslacht, degeneratie en steriliteit met zich zou meebrengen, terwijl de door insecten tot stand gebrachte kruising de volgende generaties van dezelfde soort een bij hun voorgangers ongekende levenskracht geeft. Dit kan evenwel een excessief hoge vlucht nemen, de soort kan zich bovenmatig sterk ontwikkelen; dan, zoals antitoxine beschermt tegen ziekte, zoals de schildklier onze dikte regelt, zoals het echee hoogmoed afstraft, vermoeidheid genot, en zoals slaap op zijn beurt van de vermoeidheid doet bekomen, zo zorgt te rechter tijd een bij uitzondering optredende zelfbestuiving voor het aandraaien van de schroef, het aanhalen van de rem, en laat de bloem weer terugkeren tot de norm waarvan zij te ver was afgeweken. Mijn overpeinzingen waren een weg ingeslagen die ik nog zal beschrijven en ik had uit de schijnbare listigheid der bloemen al een gevolgtrekking gemaakt wat betreft een heel, onbewust deel van literaire arbeid, toen ik M. de Charlus weer bij de markiezin vandaan zag komen. Er waren maar enkele minuten verstreken sinds hij naar binnen was gegaan. Misschien had hij van zijn oude tante zelf, of alleen van een bediende, de beterschap of veeleer het algehele herstel vernomen van wat bij Mme de Villeparisis niet meer dan een lichte

malaise was geweest. Op dat oogenblik, waarop hij dacht dat niemand naar hem keek, de oogleden neergeslagen tegen de zon, had M. de Charlus in zijn gezicht die opgeschroefde spanning, die kunstmatige vitaliteit laten verslappen die de animo van het gesprek en wilskracht bij hem gaande hielden. Bleek als een marmerbeeld, had hij een fors getekende neus, en aan zijn fijne trekken gaf geen eigenzinnige blik meer een typering die hun schoonheid van vorm bedierf; alleen nog een Guerantes, leek hij al in steen gehouwen, hij Palamède xv, in de kapel van Combray. Maar die algemene trekken van een heel geslacht kregen toch, in het gezicht van M. de Charlus, een meer vergeestelijkte, en vooral zachtere fijnheid. Het speet me voor hem dat hij doorgaans met zoveel drift, zoveel onaangenaam zonderling gedrag, roddelarij, hardvochtigheid, lichtgeraaktheid en arrogantie afbreuk deed, achter zijn vertoon van onbeschoftheid het zwijgen oplegde, aan de mildheid, de goedhartigheid waarvan ik op het moment dat hij bij Mme de Villeparisis vandaan kwam zijn gezicht zo argeloos blijk zag geven. Knipperend met zijn ogen tegen het zonlicht, leek hij haast te glimlachen, en ik vond zijn gezicht in deze ontspannen en als het ware natuurlijke staat iets zo gevoeligs, zo ontwapenends hebben dat ik er onwillekeurig aan moest denken hoe kwaad M. de Charlus zou zijn geweest, had hij geweten dat ik naar hem keek, want waar deze man mij aan deed denken, hij die zo gesteld was, die zich zo liet voorstaan op viriliteit, in wiens ogen iedereen walgelijk verwijfd leek, waar hij mij ineens aan deed denken, zozeer had hij er voor het oogenblik alle kenmerken, de uitdrukking, de glimlach van, was aan een vrouw.

Ik wilde andermaal een stap opzij doen om niet door hem te worden opgemerkt; ik kreeg er geen tijd voor, noch was het nodig. Wat zag ik! Van aangezicht tot aangezicht met elkaar, op die binnenplaats waar zij elkaar zeker nooit eerder waren tegengekomen (doordat M. de Charlus alleen in de namiddaguren, als Jupien naar kantoor was, in het Guerman-

tes-hôtel kwam), keek de baron, zijn half dichtgeknepen ogen plotseling opensperrend, met ongewone aandacht naar de, in zijn deuropening verschenen, voormalige vestenmaker, terwijl deze, bij het zien van M. de Charlus, opeens aan de grond genageld, wortel schietend als een plant, met verraste blik de welgedaanheid van de grijzende baron in zich opnam. Maar, verwonderlijker nog, zodra het gedrag van M. de Charlus weer veranderde, bracht Jupien er het zijne, als volgde hij de regels van een geheime kunst, terstond mee in overeenstemming. De baron, die zijn zo-even ondergane indruk nu probeerde te verhalen, maar ondanks zijn voorgewende onverschilligheid weinig genegen leek om door te lopen, dreutelde heen en weer, staarde in de ruimte op een wijze waarop hij de fraaiheid van zijn oogballen het best meende te doen uitkomen, en nam een fatterige, achteloze, ridicule houding aan. En Jupien, op slag ontdaan van het nederige, goedmoedige uiterlijk dat ik altijd van hem gekend had, hield – in volmaakte symmetrie met de baron – het hoofd geheven, liet zijn gestalte voordelig uitkomen, zette met lachwekkende schaamteloosheid zijn hand op zijn heup, stak zijn derrière naar achteren en nam poses aan met een koketterie die de orchidee tegenover de providentieel toegevlagen hommel zou hebben vertoond. Ik wist niet dat hij er zo onsympathiek kon uitzien. Maar ik wist evenmin dat hij het in zich had om voor de vuist zijn mannetje te staan in dit soort scène voor twee stommen, die (hoewel hij zich voor het eerst in tegenwoordigheid van M. de Charlus bevond) grondig leek te zijn gerepeteerd; – je bereikt zulk een perfectie alleen wanneer je in den vreemde een landgenoot ontmoet, met wie er dan vanzelf een verstandhouding ontstaat, het medium identiek zijnde, en het tafereel, zonder dat je elkaar ooit hebt gezien, al van tevoren vaststaand.

Het was, overigens, geen beslist komische scène, er ging iets vreemds van uit, of zo men wil iets natuurlijks, dat van een toenemende schoonheid was. Hoe onaangedaan M. de Charlus ook deed, hoe verstrooid hij ook zijn ogen neersloeg, hij

keek af en toe op en wierp Jupien dan een aandachtige blik toe. Maar (waarschijnlijk omdat hij vond dat een dergelijke scène niet eindeloos kon doorgaan op die plek, hetzij om redenen die men later zal begrijpen, hetzij door dat besef van de korte duur aller dingen waardoor men wil dat iedere zet raak is, en dat het schouwspel van alle liefde zo ontroerend maakt) telkens als M. de Charlus Jupien aankeek, droeg hij zorg zijn blik vergezeld te laten gaan van een opmerking, wat zijn manier van kijken volstrekt anders deed zijn dan de gebruikelijke wijze waarop men een blik op iemand richt die men niet of niet goed kent; hij keek naar Jupien met die bepaalde starende ogen van iemand die op het punt staat om tegen je te zeggen: ‘Neemt u me niet kwalijk dat ik zo vrijpostig ben, maar er hangt een lange witte draad op uw rug’, of: ‘Ik moet me al sterk vergissen als u niet ook uit Zürich komt, ik ben u geloof ik vaak tegengekomen in de antiekwinkel.’ Zo ook leek, om de paar minuten, eenzelfde vraag intens aan Jupien te worden gesteld in de oogopslag van M. de Charlus, als die vragende, eindeloos met gelijke tussenpozen herhaalde frasen van Beethoven, bedoeld – met een buitensporige overdaad aan voorbereiding – om een nieuw motief, een toonverandering, de terugkeer van een thema in te leiden. Maar de schoonheid in het naar elkaar kijken van M. de Charlus en Jupien was er nu juist in gelegen dat het, althans voorshands, niet het oogmerk leek te hebben ergens toe te leiden. Die schoonheid zag ik voor het eerst geopenbaard bij de baron en Jupien. In hun beider ogen was zojuist, niet van Zürich, maar van een oriëntaalse stad waarvan ik de naam nog niet had geraden, de hemel gaan gloren. Op welk punt het ook mocht zijn dat M. de Charlus en de vestenmaker nog werden weerhouden, hun akkoord leek gesloten en dat overbodige kijken niet dan een ritueel voorspel te zijn, als de feesten die men geeft aan de vooravond van een beklonken huwelijk. Het was, dicht bij de natuur nog – en het veelvoud van deze vergelijkingen is op zichzelf al zeer natuurlijk, immers wanneer je eenzelfde mens

een paar minuten lang bestudeert, lijkt hij achtereenvolgens een mens, een mens-vogel, een mens-vis en een mens-insect-, of zij twee vogels waren, mannetje en vrouwtje, het mannetje toenadering zoekend, het vrouwtje – Jupien – met geen enkel teken meer ingaand op dit spelletje, maar haar nieuwe vriend aanzierend zonder verwondering, met een onoplettend staren, intussen rustig haar veren gladstrijkend. Ten slotte scheen Jupien zijn onverschilligheid niet meer voldoende te vinden; tussen de zekerheid een verovering te hebben gemaakt en zich te laten najagen en begeren lag de weg open, en Jupien, resoluut opstappend naar zijn werk, ging de koetspoort uit, zij het niet dan na twee, drie keer te hebben omgekeken voor hij was verdwenen naar de straat, waar de baron, bang zijn spoor kwijt te raken (onderwijl braniechtig tussen zijn tanden fluitend, niet zonder een ‘tot ziens’ te hebben geroepen naar de conciërge, die, half dronken, in zijn bijkeuken gasten zat te trakteren en hem niet eens hoorde), zich ijlings heen repte om hem in te halen. Op hetzelfde moment dat M. de Charlus al zoemend als een hommelmot door de poort was gegaan, kwam er een hommelmot, een echte ditmaal, door naar binnen. Wie weet was het de lang verbeide, die de orchidee het zo zeldzame stuifmeel kwam brengen waarzonder zij maagd zou blijven. Maar ik werd van mijn belangstelling voor de darterle wegen van het insect afgeleid doordat een paar minuten nadien, meer mijn aandacht vragend, Jupien (misschien om een pakje op te halen dat hij later meenam en dat hij van de emotie bij het verschijnen van M. de Charlus had vergeten) terugkwam, gevolgd door de baron. De laatste, besloten de zaak te forceren, vroeg de vestenmaker om vuur, maar merkte meteen op: ‘Ik vraag u om vuur, maar ik zie dat ik mijn sigaren heb vergeten.’ Het gebod van de gastvrijheid won het van de regels der koketterie. ‘Komt u binnen, u kunt alles krijgen wat u hebben wilt,’ zei de vestenmaker, op wiens gezicht aanmatiging plaatsmaakte voor verheugenis. De deur van de winkel ging achter hen dicht en ik kon niets meer verstaan. Ik was de hommelmot uit het oog verloren, ik wist niet

of hij het voor de orchidee onontbeerlijke insect was, maar ik twijfelde niet langer aan de miraculeuze mogelijkheid, voor een zeer schaars insect en een gevangen bloem, van een echt-verbintenis, als M. de Charlus (dit louter vergelijkenderwijs wat betreft providentiële toevalligheden van welke aard ook, en allerminst met de wetenschappelijke pretentie een verband te willen zien tussen bepaalde wetten van de botanica en dat wat men soms zeer verkeerd homoseksualiteit noemt), die sinds jaar en dag dit huis alleen bezocht op uren waarop Jupien er niet was, door een toevallige ongesteldheid van Mme de Villeparisis de vestenmaker had ontmoet en daarmee de fortuinlijkheid in petto gehouden voor mannen van het slag van de baron door een van die wezens die, naar men zal zien, zelfs zeer veel jonger dan Jupien kunnen zijn en knapper, een man voorbestemd om hun op deze aarde hun aandeel in wellust te geven: een man die alleen van oudere heren houdt.

Wat ik overigens hier zeg zou ik pas enkele minuten later begrijpen, zozeer kleven er aan de realiteit bepaalde eigenschappen om onzichtbaar te zijn, totdat een omstandigheid haar ervan ontdoet. In ieder geval, voor het moment hinderde het me zeer het gesprek van de gewezen vestenmaker en de baron niet meer te kunnen volgen. Mijn oog viel toen op de werkplaats die te huur was en alleen door een uiterst dun schot van die van Jupien gescheiden. Om er te komen hoefde ik maar terug naar boven te gaan, naar ons appartement, daar, bij de keuken, de diensttrap naar de kelders te nemen, dan binnendoor te lopen over de hele breedte van de cour en, aangekomen in het gedeelte van het souterrain waar de meubelmaker, een paar maanden geleden nog, zijn hout opsloeg en Jupien van plan was zijn kolen te laten storten, de paar treden op te gaan die uitkwamen in de werkplaats. Zo kon ik de hele route ongemerkt afleggen, niemand zou me zien. Het was de veiligste weg. Maar het was niet die ik koos: ik ging buitenom, dicht langs de muur lopend, in de hoop de binnenplaats te rondenvoer zonder te worden gezien. Als ik erin slaagde, dan was het denk

ik meer geluk dan wijsheid. En voor het feit dat ik het zo onvoorzichtig aanlegde terwijl de tocht via de kelders zo weinig riskant was, zie ik drie mogelijke redenen, aangenomen dat er een is. Om te beginnen mijn ongeduld. Verder misschien een obscuur terugdenken aan de scène van Montjouvain, weggedoken bij het raam van Mlle Vinteuil. Eigenlijk droeg dit soort dingen die ik bijwoonde, wat betreft de mise-en-scène, altijd het karakter van de grootste onvoorzichtigheid en onwaarschijnlijkheid, alsof zulke openbaringen alleen de beloning mochten zijn van een, zij het voor een deel tersluikse, daad vol risico's. Tot slot durf ik amper, vanwege het kinderachtige ervan, de derde reden te bekennen, die, zo geloof ik, onbewust bepalend was. Sedert ik, om de krijgskundige beginselen van Saint-Loup na te gaan – en gelogenstraf te zien –, de Boerenoorlog zeer gedetailleerd had gevolgd, was ik oude verhalen over ontdekkings- en andere reizen gaan herlezen. Die verhalen hadden mij hevig geboeid, en ik bracht ze in toepassing op het dagelijks leven om mijzelf meer moed in te blazen. Tijdens crises waarin ik het dagen- en nachtenlang niet alleen noodgedwongen zonder slaap had moeten stellen, maar zonder me uit te strekken, zonder te eten of te drinken, op momenten dat ik zo uitgeput was, het zo erg te verduren had, dat ik het nooit dacht te zullen halen, dacht ik aan deze of gene reiziger, aangespoeld op het strand, vergiftigd door gevaarlijke planten, rillend van koorts in zijn van zeewater doornatte kleren, en die zich toch na een paar dagen herstelde, op goed geluk verder ging, op zoek naar levende wezens, die misschien wel antropofagen zouden zijn. Hun voorbeeld sterkte me, gaf me weer hoop, en ik schaamde me dat ik me had laten ontmoedigen. Denkend aan de Boeren, die, in het zicht van het Engelse leger, onvervaard hun leven waagden wanneer ze, om weer in dicht struikgewas te komen, stukken open veld moesten oversteken, dacht ik: 'Het zou wat moois zijn als ik dan lafhartig was, terwijl het strijdtoneel onze binnenplaats maar is en ik, die tijdens de Dreyfusaffaire meerdere malen zonder enige

angst heb geduelleerd, geen staal hoeft te vrezen dan een stalen blik van de burens, die wel wat anders hebben te doen dan naar buiten te kijken.’

Maar toen ik in de werkplaats stond, mij erop bedacht de planken vloer geen moment te laten kraken aangezien ik merkte dat het geringste gekraak in het atelier van Jupien vanuit het mijne was te horen, drong het tot me door hoe roekeloos Jupien en M. de Charlus waren geweest en hoezeer het geluk hun had gediend.

Ik durfde me niet te verroeren. Weliswaar had de palfrenier van de Guermites, hun afwezigheid zeker te baat nemend, naar de werkplaats waar ik me bevond een ladder overgebracht die tot dusver in het koetshuis was opgeborgen. En als ik erop was geklommen had ik het lichtgat kunnen openzetten en kunnen meeluisteren of ik bij Jupien binnen had gezeten. Maar ik was bang lawaai te maken. Het was trouwens overbodig. Ik behoefde niet eens spijt te hebben dat ik pas na verloop van een paar minuten in mijn afdeling was aangekomen. Want in die van Jupien werden er, neem ik aan, naar wat ik in het begin hoorde, en wat alleen maar ongearticuleerde klanken waren, niet veel woorden gebezigd. Overigens waren het zulke heftige klanken dat, als ze niet telkens een octaaf hoger werden ingezet op een parallelle klaagtoon, ik had kunnen denken dat er pal naast me iemand werd gekeeld en dat de moordenaar en zijn wederopgestane slachtoffer vervolgens een bad namen om de sporen van de misdaad uit te wissen. Ik besloot hieruit naderhand dat er iets even luidruchtigs als pijn is, en wel zingnot, vooral wanneer – bij ontstentenis van de angst om kinderen te krijgen, wat hier niet het geval kon zijn, in weerwil van het weinig steekhoudende voorbeeld uit het Leven der Heiligen – onmiddellijk nadien de properheid in acht wordt genomen. Eindelijk, na ongeveer een halfuur (waarin ik geruisloos mijn ladder had bestegen om door het raampje te kijken, dat ik niet opendeed), werd er een gesprek aangegaan. Jupien weigerde energiek het geld dat M. de Charlus hem wilde geven.

Na een halfuur ging M. de Charlus weer naar buiten. ‘Waarom heeft u zo’n geschoren kin,’ zei hij op aanhalige toon tegen de baron. ‘Het staat zo goed, een mooie baard!’ – ‘Bah! Walge-lijk,’ antwoordde de baron.

Hij bleef intussen nog wat in de deuropening staan en vroeg Jupien om inlichtingen over de buurt. ‘Weet u niets van de kastanjekoopman op de hoek, niet de linker, dat is een verschrikking, maar die aan de even kant, een grote zwarte vent? En de apotheker hiertegenover, daar is een erg aardig fietser-tje dat de recepten rondbrengt.’ Deze vragen krenkten Jupien blijkbaar, want hij antwoordde, zijn rug rechtend met de gekwetste trots van een bedrogen *grande coquette*: ‘U bent een allemansvriend, zie ik.’ Geuit op een gekwelde, kille, gemanië-reerde toon, trof het verwijt zeker doel bij M. de Charlus, die, om de slechte indruk die zijn nieuwsgierigheid had gemaakt uit te wissen, Jupien een verzoek deed, te zacht dan dat ik zijn woorden goed kon onderscheiden, maar waarmee kennelijk een verlenging van hun verblijf in het atelier was gemeoid en dat de vestenmaker voldoende roerde om zijn leed ongedaan te maken, want deze, de baron in het pafferige, onder de grij-ze haren rood aangelopen gezicht kijkend met de gelukzalige uitdrukking van iemand wiens eigenliefde zojuist hooglijk is gestreeld, besloot, na enkele van alle beschaafdheid verstoken opmerkingen als: ‘Het is me wat met die dikke batterij van u!’, in te gaan op wat M. de Charlus hem had gevraagd, en zei tot de baron met een glimlach, aangedaan, toegeefflijk en erkente-lijk: ‘Vooruit dan maar, groot kind!’

‘Ik breng nog even de kwestie van de tramconducteur ter sprake,’ hernam M. de Charlus halsstarrig, ‘en wel omdat het afgezien van de rest niet ongelegen zou komen voor op de te-rugweg. Het gebeurt me met name wel, zoals de kalief die voor een gewoon koopman aangezien door Bagdad liep, dat ik me verwaardig een of ander curieus persoontje te volgen in welks verschijning ik wel schik heb.’ Ik merkte hier hetzelfde op als bij Bergotte. Zou deze zich ooit voor een rechtbank moeten

verantwoorden, dan zou hij niet de toepasselijke zinnen bezigen waarmee men rechters overtuigt, maar het soort bergotteske zinnen dat zijn speciale literaire temperament hem vanzelfsprekend ingaf en met genoegen deed gebruiken. Zo hanteerde ook M. de Charlus, tegenover de vestenmaker, dezelfde taal als die hij tegen mensen uit zijn coterie zou hebben gesproken, zijn eigenaardigheden zelfs aandikkend, misschien doordat de verlegenheid waarmee hij kampte hem tot een excessieve verwaandheid dreef, of hem belette zich te beheersen (want iemand uit een ander milieu brengt je meer in de war) en hem zodoende dwong zich bloot te geven, zijn karakter te openbaren, dat hem inderdaad verwaand deed zijn en een tikje malend, zoals Mme de Guermantes het noemde. ‘Om de verschijning op het spoor te blijven,’ vervolgde hij, ‘spring ik als zij de tram neemt – wij spreken hier alleen in het vrouwelijk omdat de regel het zo wil, zoals men in het geval van een prins zou moeten zeggen: Is Zijne Hoogheid haar ziekte te boven? – spring ik als een jonge leraar, als een knap, jong doktertje op het balkon. En als zij op een andere tram overstapt, neem ook ik, wellicht samen met een aantal pestbacteriën, dat onvoorstelbare iets dat “een overstapje” heet, een kaartje met een nummer, dat hoewel aan mij ter hand gesteld, niet altijd nummertje één is! Zo verwissel ik wel tot drie, vier maal toe van “rijtuig”. Ik strand soms om elf uur ’s avonds op de Gare d’Orléans, en dan moet je terug! Bleef het nu nog bij de Gare d’Orléans! Maar ik ben wel eens, toen het me niet mogelijk was eerder in gesprek te treden, helemaal naar Orléans zelf gereisd, in zo’n afschuwelijke wagon waar je bij wijze van plaatje tussen driekante kleedjes in zogenaamd “filet” een fotografie krijgt te zien van de belangrijkste architectonische meesterwerken langs de lijn. Er was nog maar één zitplaats vrij, het historische bouwwerk waar ik tegenover zat was een “plaatje” van de kathedraal van Orléans, de lelijkste kerk van Frankrijk, en zeer vermoeiend om zo tegen wil en dank naar te kijken, iets als gedwongen worden om die torens steeds op te vangen

in zo'n pennenhouder met een kijkglasje waar je een oogandoening van krijgt. Ik stapte uit in Les Aubrais, tegelijk met het jonge persoontje, dat op het perron helaas door zijn familie (terwijl ik hem alle onvolkomenheden had toegedicht behalve het hebben van familie) werd opgewacht! Het enige waar ik me mee moest troosten, in afwachting van de trein die me weer naar Parijs zou brengen, was het huis van Diane de Poitiers. Zij mag dan een mijner koninklijke voorzaten hebben bekoord, een levende schoonheid ware mij liever geweest. Vandaar dat ik wel graag, om het euvel van dat in mijn eentje terugreizen te verhelpen, een knecht van de wagons-lits zou kennen, of een conducteur van de stoptrein. Weest u overigens niet gechoqueerd,' besloot de baron, 'het is allemaal een kwestie van voorkeur. Jongelui uit de hogere kringen bijvoorbeeld, zoals dat heet, begeer ik fysiek volstrekt niet, maar ik ben pas tevreden als ik hen heb geraakt, ik bedoel niet lijfelijk, maar als ik hun gevoelige snaar heb geraakt. Zodra een jongeman in plaats van mijn brieven onbeantwoord te laten mij steeds blijft schrijven, zodra ik geestelijk over hem kan beschikken, ben ik bevredigd, of althans dat zou ik zijn ware het niet dat ik al gauw door een ander in beslag wordt genomen. Merkwaardig, niet? Over jongelui uit mijn kring gesproken, kent u er geen, van wie er hier komen?' – 'Nee, pop. O ja, toch! Een met bruin haar, een lange, met een monocle, hij lacht altijd en kijkt altijd om.' – 'Ik zou niet weten op wie u doelt.' Jupien completeerde het portret, M. de Charlus kon er niet achter komen wie het mocht zijn, omdat hij niet wist dat de gewezen vestenmaker een van die mensen was, talrijker dan men denkt, die zich van lieden die ze niet goed kennen de haarkleur niet kunnen herinneren. Maar volgens mij, die bekend was met dit gebrek van Jupien en bruin verving door blond, vertoonde het portret een sprekende gelijkenis met de Duc de Châtellerault. 'Om terug te komen op jongelui die niet tot het volk horen,' hernam de baron, 'op het ogenblik is mijn hoofd op hol gebracht door een wonderlijk ventje, een intelligente burgerjongen, die zich te-

genover mij buitengemeen onbeleefd gedraagt. Hij heeft geen flauwe notie welk een buitengemeen personage ik ben en welk een microscopische worm hij voorstelt. Trouwens wat zou het, laat die kleine ezels balken wat hij wil aan de zoom van mijn doorluchte bisschoppelijke tabbaard.’ – ‘Bisschoppelijk!’ riep Jupien, die van deze laatste volzinnen die M. de Charlus uitsprak niets had begrepen, maar ontzet ophoorde bij het woord bisschoppelijk. ‘Zoiets kan toch niet samengaan met de kerk,’ zei hij. – ‘Ik heb drie pausen in mijn familie,’ antwoordde M. de Charlus, ‘en het recht om in het rood gekleed te gaan vanwege een kardinaalstitel gesubstitueerd door de titel van hertog, want overgegaan van een nicht van de kardinaal, een oudoom van mij, op mijn grootvader. Ik zie dat ge doof zijt voor beeldspraak en ongeïnteresseerd in de vaderlandse geschiedenis. Overigens,’ liet hij erop volgen, misschien minder tot besluit dan wel als wenk, ‘die aantrekkingskracht die jeugdige personen op mij uitoefenen wanneer zij mij mijden, wat ze uit bleuheid doen, allicht, want het is alleen ontzag dat hun belet om mij luidkeels toe te roepen dat ze gek op mij zijn, houdt de conditie in van een eminente sociale rang. Dan nog kan desondanks hun geveinsde onverschilligheid een lijnrecht tegenovergesteld effect teweegbrengen. Indien onzinnig lang volgehouden, gaat het mij tegenstaan. Om een voorbeeld te noemen uit een klasse waarmee u meer vertrouwd zult zijn, ik had, tijdens herstelwerkzaamheden aan mijn hôtél, voor een paar dagen, om geen schele ogen te maken onder alle hertoginnen die naar de eer dongen tegen mij te mogen zeggen dat ze mij hadden gehuisvest, mijn intrek genomen in een “hôtél”, zoals het heet. Een van de kamerjongens was mij bekend, ik wees hem een curieuze kleine “chasseur” aan, die portieren dichtdeed en onvatbaar bleef voor mijn proposities. Ten slotte, in arren moede, liet ik hem, ten bewijze van de eerbaarheid van mijn bedoelingen, een belachelijk hoge som in het vooruitzicht stellen, alleen om vijf minuten op mijn kamer met mij te komen praten. Ik wachtte vergeefs. Daarop kreeg ik zo’n

walg van hem dat ik via de dienstdeur in en uit ging om de snoet van die lelijke bengel niet te hoeven zien. Ik heb naderhand gehoord dat geen van mijn brieven hem ooit had bereikt, ze werden onderschept, de eerste door de kamerjongen, die jaloers was, de tweede door de dagportier, die deugdzaam was, en de derde door de nachtportier, die verliefd was op de jonge chasseur en met hem naar bed ging als Aurora naakte. Maar mijn afkeer is niettemin gebleven, en al werd mij die chasseur als een gewoon stuk wild op een zilveren schaal voorgezet, ik zou hem brakend van me af schuiven. Maar wat nu jammer is, we hebben over serieuze onderwerpen gepraat, en nu is het voorbij tussen ons wat betreft waar ik op hoopte. Maar u zoudt me grote diensten kunnen bewijzen, bemiddeling kunnen verlenen; en ach nee, die gedachte alleen al brengt me weer in een ondeugende bui, ik voel wel dat er niets voorbij is.'

Vanaf het begin van deze scène had zich, voor mijn geopende ogen, een ommekeer in M. de Charlus voltrokken zo compleet, zo ogenblikkelijk alsof hij door een toverstaf was aangeraakt. Tot dusver, omdat ik niets had begrepen, had ik niets gezien. De zonde (men drukt zich gemakshalve in deze trant uit), de zonde van eenieder vergezelt hem op de wijze van de genius die voor mensen onzichtbaar bleef zolang zij onkundig waren van zijn aanwezigheid. Goedheid, laagheid, reputaties, maatschappelijke relaties, laten zich niet raden, men draagt ze mee in het verborgene. Zelfs Odysseus herkende aanvankelijk Athene niet. Maar goden zijn terstond voor goden waarneembaar, een gelijke al even snel voor zijns gelijke, en zo ook M. de Charlus voor Jupien. Tot nog toe had ik, ten aanzien van M. de Charlus, dezelfde houding gehad als die van een verstrooide man die een zwangere vrouw, zonder haar zwaarder geworden figuur op te merken, terwijl zij steeds al glimlachend zegt: 'Ja, ik ben een beetje moe op het ogenblik,' met hardnekkige nieuwsgierigheid blijft vragen: 'Wat scheelt u toch?' Maar er hoeft maar iemand te zeggen: 'Ze is in verwachting,' of plotseling wordt hij haar buik gewaar en zal die steeds blijven zien.

Het is de rede die de schellen van de ogen doet vallen; een opgehelderd misverstand geeft ons een extra zintuig.

Degenen die als voorbeeld van deze wet niet graag naar de H.H. de Charlus uit hun eigen kennissenkring verwijzen, heren die zij nooit hadden verdacht, totdat er aan de effen buitenkant van het als ieder ander zijnde individu de lettertekens verschenen, neergeschreven in tot dusver onzichtbare inkt, die het woord vormen zo geliefd bij de oude Grieken, hoeven maar te bedenken, om zich ervan te overtuigen dat de hen omringende wereld hun aanvankelijk glad toeschijnt, ontbloot van duizend ornamenten die de ingewijde krijgt te zien, hoe vaak het hun in het leven is gebeurd zich bijna te vergalopperen. Niets, op het van alle tekst verstoken gezicht van deze of gene man, kon hun doen vooronderstellen dat hij uitgerekend de broer, of de verloofde, of de minnaar was van een vrouw van wie ze wilden zeggen: 'Wat een mispunt!' Maar gelukkig, dankzij een opmerking die hun iemand toefluistert, besterft de noodlottige term op hun lippen. Op slag verschijnen, als een *mene tek el upbarsin*, de woorden: hij is de verloofde, of hij is de broer, of hij is de minnaar van de vrouw die je in zijn bijzijn geen 'mispunt' mag noemen. En deze ene nieuwe wetenschap zal een algehele hergroepering, het terugtrekken of de opmars ten gevolge hebben van de halve wetenschap, voortaan aangevuld, die men over de rest van de familie bezat. In M. de Charlus mocht een ander wezen zich aan hem paren, dat hem onderscheidde van andere mannen, als in de centaur het paard, dat wezen mocht één zijn met de baron, ik had het nooit opgemerkt. Nu had het ontastbare vorm gekregen, op slag had het eindelijk doorgronde wezen zijn vermogen om onzichtbaar te blijven verloren, en de transmutatie van M. de Charlus tot een nieuwe figuur was zo volledig dat niet alleen de tegenstellingen in zijn gezicht, in zijn stem, maar bij terugblik ook de schommelingen in zijn relatie tot mij, alles wat tot dusver in mijn oog incoherent had geleken, begrijpelijk werd, evident bleek te zijn, zoals een zin, betekenisloos zolang hij in lukraak

neergezette letters uiteenvalt, de weergave wordt, als de letters weer in de goede volgorde komen te staan, van een gedachte die men niet meer kan vergeten.

Bovendien begreep ik nu waarom ik zo-even, toen ik hem bij Mme de Villeparisis vandaan had zien komen, had gevonden dat M. de Charlus op een vrouw leek: hij was er een! Hij behoorde tot het slag mensen, minder in strijd met zichzelf dan het schijnt, die een mannelijk ideaal hebben, juist omdat hun temperament vrouwelijk is, en die in het dagelijks leven, uiterlijk alleen, als andere mannen zijn; daar waar, in de ogen waardoor je elk ding ter wereld ziet, diep ingegraveerd in het facet van de pupil, eenieder een gedaante met zich omdraagt, staat bij hen niet die van een nimf, maar van een efebe gegrift. Het is een ras dat gebukt gaat onder een vloek, en dat moet leven in bedrog en meinedigheid, wetend dat zijn begeren, dat wat voor ieder schepsel het zoetste levensgenot is, wordt aangezien voor strafbaar en schandelijk, voor iets wat het daglicht niet kan velen; een ras dat zijn God moet loochenen, immers, ook al zijn zij christen, zij moeten, wanneer zij als verdachten voor de balie van het gerecht verschijnen, tegenover Christus en in diens naam dat wat hun lust en leven is verzaken als was het laster; zonen zonder moeder, tegen wie zij hun hele leven, zelfs in het uur dat zij haar de ogen sluiten, verplicht zijn te liegen; vrienden zonder vriendschap, ondanks alle vriendschap die zij met hun vaak erkende charme inboezemen en met hun dikwijls goede inborst zouden voelen; maar mag het vriendschap heten, die relaties die alleen floreren bij de gratie van een leugen, en waaruit zij bij de eerste opwelling van vertrouwelijkheid en oprechtheid waartoe zij zich mochten laten verleiden, vol afschuw zouden worden verstoten, tenzij ze van doen hebben met een onpartijdige of zelfs meelevende geest, maar die in dat geval, misleid ten opzichte van hen door een conventionele psychologie, uit de opgebiechte zonde juist zal concluderen tot de genegenheid die er het meest vreemd aan is, op dezelfde manier als waarop bepaalde rechters gemak-

kelijker bij homofielen moord en bij joden verraad veronderstellen en verontschuldigen op grond van aan de erfzonde en aan het fatum van het ras ontleende redenen? Voorts zijn zij – althans volgens de eerste theorie die ik er toen van opstelde, die, naar zal blijken, zich nog zou wijzigen, en waaraan zij zich vooral op dat punt zeer zouden hebben gestoord ware het niet dat die tegenstrijdigheid juist aan hun oog werd onttrokken door de illusie die hun deed zien en deed leven – minnaars voor wie de mogelijkheid tot de liefde waarop zij hun hoop stellen, die hun de kracht geeft zoveel risico's en zoveel eenzaamheid te doorstaan, vrijwel niet openstaat, aangezien ze juist op een man verliefd worden die niets van een vrouw heeft, die geen geïnverteerde is en die hen bijgevolg niet kan liefhebben; zodat hun verlangen voor altijd onvervuld zou blijven als geld hun geen echte mannen bezorgde, en als verbeeldingskracht hen niet op den duur de geïnverteerden aan wie zij zich vergooien voor echte mannen zou doen aanzien. Geen achtting genietend dan van ongewisse aard, geen vrijheid dan een voorlopige, totdat het strafbare feit is ontdekt, geen status dan een wankele, zoals de dichter, de dag tevoren gefêteerd in alle salons, toegejuicht in alle theaters van Londen, de dag daarna verjaagd van iedere huurkamer zonder een plek te kunnen vinden om het hoofd neer te leggen, de molensteen draaiend als Samson en zeggend als hij:

*Les deux sexes mourront chacun de son côté;**

uitgesloten zelfs, behalve op dagen van ramspoed waarop de meerderheid zich rond het slachtoffer schaart, zoals de joden rond Dreyfus, van de sympathie – soms van het gezelschap – van hun gelijken, die zij afstoten omdat zij hun een spiegel voorhouden waarin zij zien wie ze zijn, een spiegel die niet flat-

* De beide geslachten zullen elk op hun eigen weg uitsterven (*La Colère de Samson* van Vigny, rg. 80). (vert.)